

Tiltaksstrategier og retningslinjer for Engerdal kommune 2024-2027

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Sentrale føringer

Det er *Nasjonalt miljøprogram 2023-2026, rapport nr. 33/2022* som gir føringer for nasjonale mål og hvilke internasjonale forpliktelser som er gjeldende for miljøområdet i jordbruket.

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Innlandet 2023-2026 inneholder beskrivelse av miljøutfordringene i fylket og gir føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av midler til *Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)*. I tillegg gir *Tiltaksplan for jordbruket i Innlandet 2022-2024* og *Regionalt miljøprogram* konkrete retningslinjer for hvordan kommunene skal arbeide med klimaspørsmål i jordbruket.

SMIL-midlene er regulert av *Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket*, fastsatt av Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) 4. februar 2004 med hjemmel i lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordlova) §§ 3 og 18.

Formål

Formålet med tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensning fra jordbruket, *utover* det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Ordningen skal gi en målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

Kommunene skal lage fireårige tiltaksstrategier der det beskrives miljøutfordringer og prioriteringer av tiltak i egen kommune. Tiltaksstrategiene skal sees i sammenheng med kommunale planer.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) blir gitt som engangstilskudd til investeringer og vedlikehold.

Lokale føringer

I tillegg til de regionale og nasjonale retningslinjene ligger de lokale planene til grunn for arbeid med spesielle miljøtiltak i jordbruket.

For Engerdal kommune er de relevante planene som følger:

- *Kommuneplanens arealdel 2012-2026*
- *Kommuneplanens samfunnsdel 2018-2029*
- *Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø 2021-2035*
- *Kommunedelplan for klima og energi 2019-2028*

Prosess

Nasjonalt miljøprogram oppfordrer til samarbeid på tvers av kommunegrensene. Kommunene Elverum, Engerdal, Stor Elvdal, Åmot og Trysil har samarbeidet i planleggingen av felles tiltaksstrategier og retningslinjer for perioden 2024 - 2027. Hovedlinjene er tilnærmet like, men hver kommune har egne lokale utfordringer som vil gjenspeile seg i de endelige retningslinjene.

I Engerdal har kommunestyret delegert myndigheten etter forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skog, til *Utvalget for SMIL og NMSK*. Unntaket er når de flerårige tiltaksstrategiene skal rulleres, da skal disse vedtas av kommunestyret i henholdt til Delegasjonsreglement, vedtatt av kommunestyret 21.12.2010 – sak 107/10.

Mål for jordbruket i Sør-Østerdal

Jordbruket i Sør-Østerdal skal opprettholde et variert og åpent kultur- og seterlandskap, samt bevare og utvikle natur- og miljøverdiene gjennom aktiv skjøtsel og bærekraftig bruk av ressursgrunnlaget.

Jordbruket i Sør-Østerdal skal drives miljøvennlig og med god agronomi som tar vare på produksjonsgrunnlaget, jord og jordforbedring og reduserer forurensing og klimagassutslipp per produsert enhet¹.

Utfordringer og mål i Engerdal kommune

Engerdal kommune har et totalareal på vel 2195 km², hvorav i underkant av bare 1 % utgjør dyrket mark, 1048 km² er skogareal og drøyt 14 km² er jordbruksareal. Jordbruket omfatter hovedsakelig grovfôrbaserte produksjoner som melk- og kjøttproduksjon på storfe, samt produksjon av sauekjøtt og noe hjortekjøtt. Tabell 1 viser en skjematisk oversikt over utfordringer og mål knyttet til jordbruk og miljø.

Tabell 1: Utfordringer og mål knyttet til jordbruk og miljø i Engerdal kommune.

	Utfordring	Mål
Kulturlandskap og biologisk mangfold	Gjengroing av beitemark. Arealbeslag i form av at beitearealene benyttes til annen arealbruk. Få beitedyr til å holde beitene ved like. Avvikling av husdyrhold.	Forhindre økt gjengroing ved å beholde det antallet beitedyr som benytter utmarka per i dag. Økt fokus på bruk av arealene.
Kulturminner og kulturmiljøer	Gjengroing av kulturmiljøer. Nedbygging av arealer tilknyttet kulturmiljøer Forfall av bygninger. Få beitedyr til å holde kulturmiljøene ved like.	Minimere gjengroing og forfall av bygninger. Økt fokus på bruk av arealene.
Friluftsliv	Gjengroing av friluftslivsområder Avvikling av husdyrhold som fører til gjengroing.	Unngå gjengroing av stier i nåværende/tidligere beiteområder.
Avrenning til vann	Fôringsplasser nært vann/bekker, åpne grøfter, manglende drenering overflatevann, ugunstig lagring av husdyrgjødsel,	Forhindre dårligere tilstand i vassdrag som følge av landbruket. Unngå avrenning til vassdrag så langt det er mulig.

¹ Hentet fra *Regionalt miljøprogram for jordbruket i Innlandet, 2023-2026*

	ugunstig bruk av gjødsel.	
Klimagassutslipp til luft	Spredning av husdyrgjødsel	Redusere klimagassutslipp til luft.
Plantevern	Bruk av kjemiske plantevernmidler	Stimulere til bruk av alternative plantevernmidler
Jord og jordforbedring	Få arealer med næringsrik jord.	Øke moldinnholdet og lagre karbon.

Mål

Hovedmålet for Engerdal kommune er i første omgang og beholde de produsentene som driver per i dag. På sikt kan målet være å få til en økning, men i første omgang er det viktig å stimulere og sørge for at de som holder på i dag vil fortsette.

Utfordring

En stor utfordring for mange gårdbrukere i Engerdal som har husdyr, og særlig småfe, er at de har mistet muligheten til å benytte utmarksbeiteområdene i kommunen på grunn av stort rovdyrpress. Tallene for 2023 viste at det ble sluppet 187 sau og 252 lam på utmarksbeite. Siden Engerdal ligger i et marginalområde for jordbruksproduksjon med næringsfattig berggrunn er vi avhengige av å utnytte de ressursene vi har tilgjengelig. Vi har både rett og plikt til å ta vare på våre matproduserende arealer for kommende generasjoner. Ved tap av utmarksbeite må man forsøke å tilrettelegge for andre løsninger for driften og bruk av arealer. En annen utfordring er å sikre sysselsettingen i landbruket slik at vi skaper attraktive og livskraftige bomiljøer i grendene våre. Vi må huske at det komparative fortrinnet landbruket i Engerdal har, er utmarka og beitemuligheten.

Det ligger mye gammelt trådgjerde, gjerne delvis nedgrodd i utkanten av innmarka. Fellestiltak som bidrar til en ekstrainsats for å få ryddet opp i dette bør støttes.

Store mengder plastavfall fra landbruket er en utfordring. Det finnes mottak for landbruksplast-/folie i kommunen gjennom det interkommunale avfallsselskapet FIAS. Men lagring av platen og videre frakt til mottaksstasjonen kan være en utfordring. Fellestiltak, for eksempel via bondeorganisasjonene, som bidrar til tiltak som stimulerer til økt gjenvinning av landbruksplasten bør støttes.

Tiltak for å redusere forurensning i form av utslipp til jord, vann eller luft fra jordbruksarealer, fôr eller gjødsel bør prioriteres. I kommunen er det mange utvendige eldre gjødselkummer. Det har ikke vært tradisjon for å bygge dekke over disse. For å unngå utslipp til luft, hovedsakelig av ammoniakk, bør det stimuleres til varig dekke over disse.

Husdyrgjødsel med mer enn 25 % tørrstoff kan lagres rett på bakken. Slike lagre har en viss avrenningsfare. Tiltak som omfatter etablering av fast dekke under disse lagrene for å hindre avrenning til vassdrag, bør prioriteres for tilskudd. Det samme gjelder dekke under fôringsplasser og lagringsplasser for rundballer.

Landbruket i Engerdal skal ha fokus på å drifte på en klimavennlig måte. Klimavennlig er ofte det samme som god agronomi

Prioritering for Engerdal kommune

SMIL-midler skal benyttes til tiltak som går *utover* det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. SMIL-midler kan gis til engangstiltak, og eventuelt følges opp med regionale miljøtilskudd (RMP ordning) etterpå. Slike tiltak bør prioriteres.

Kommunene vil ut fra føringer som er gitt, først og fremst prioritere søknader som omhandler forurensning og klima. Ved prioritering legger kommunen vekt på tiltak som har konkret miljøeffekt. Deretter prioriteres de ulike kulturlandskapstiltakene og til slutt planleggings- og tilretteleggingsprosjekter. Når det gjelder kulturlandskap så vil tiltakene som er knyttet direkte til jordbruksnæringen prioriteres høyt innen denne kategorien.

1. Forurensningstiltak

Mål

Redusere avrenning av næringsstoffer og plantevernmidler til jord og vann og begrense utslipp til luft.

Det kan innvilges tilskudd til gjennomføring av tiltak som bidrar til å redusere forurensning, eller risiko for forurensning, fra jordbruket. Dette kan omfatte tiltak som reduserer erosjon og tap av jord, næringsstoffer og plantevernmidler. Det kan også omfatte tiltak for å redusere forurensende utslipp til luft.

Formålet med tilskuddet vil være å sikre godt vannmiljø i jordbrukspåvirkede vannforekomster, redusere utslipp av ammoniakk fra jordbruket, redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket og redusere helse- og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket.

Tiltak som bidrar til å redusere forurensning kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer, samt øke opptak av karbon til jord.

Tiltak som prioriteres:

Avrenning til vann:

- Utbedring og supplering av hydrotekniske anlegg, kumdammer, gjenåpning av bekkelukkinger mm.
- Avskjæringsgrøfter (for å redusere erosjon og arealavrenning).
- Erosjonssikring av elve- og bekkekanter, flomdempende tiltak mm.
- Etablering av fangdammer og andre økologiske rensetiltak på jordbruksareal.
- Miljøplantinger.
- Tiltak, utover det som omfattes av vanlig jordbruksdrift, som kan hindre avrenning fra husdyrgjødsel i utekveer, fôringsplasser, utvendige gjødsellagre, samleplasser for beitedyr, samt avrenning fra rundballer mm.

Utslipp til luft:

Dekke over eksisterende gjødsellager for å hindre avgasser, særlig av ammoniakk. Dekket skal være av varig karakter.

Plantevern:

Det kan gis støtte til spesielle investeringer som reduserer tap av plantevernmidler. For eksempel rensetiltak som reduserer risiko for tap av plantevernmidler (biobed ved påfyllingsplasser o.l.).

2. Kulturlandskapstiltak

Mål

Det kan gis tilskudd til kulturlandskapstiltak som gjennom istandsetting, skjøtsel og vedlikehold ivaretar natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap.

Tilskudd kan eksempelvis gis for å:

- ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap
- ta vare på variasjonen i jordbrukets verdifulle kulturlandskap
- ta vare på og skjøtte biologisk verdifulle arealer i jordbruket
- bedre status for truede arter i jordbruket
- øke bruk og vern av jordbrukets genetiske ressurser
- bedre tilstanden til kulturminner og kulturmiljøer i jordbruket
- bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet

Vi ønsker å legge til rette for mer beiting/bruk av kombinerte inn- og utmarksbeitearealer. I tillegg kan det være aktuelt å gi støtte til tiltak som hindrer gjengroing, både i form av gjerding og innsett av husdyr, samt annen skjøtsel.

Tiltak

Biologisk mangfold

Det kan gis tilskudd til tiltak som ivaretar biologisk mangfold. Aktuelle tiltak kan være:

- Etablering, restaurering, utbedring og skjøtsel av områder med landskapselementer som bidrar til å utvikle og ivareta leveområder og spredningsveier for planter og dyr.
- Istandsetting og skjøtsel av gammel kulturmark gjennom beiting, brenning, slått, etc.
- Etablere og vedlikeholde kantarealer, som ligger utenfor jordbruksarealer for pollinerende insekter.
- Bekjempelse av svartelista arter.
- Åpning av lukkede grøfter.
- Restaurering av arealer som er viktig for biologisk mangfold.

Kulturlandskap, kulturminner og kulturmiljøer

Det kan gis tilskudd til kulturminner og kulturmiljøer, inkludert verneverdige bygninger, gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting etter kulturminnefaglige retningslinjer. For kulturminner gjelder det kulturminner i tilknytning til jordbrukslandskapet. Tiltak i forbindelse med næringsutnyttelse og i områder definert i *Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø 2021-2035* vil bli prioritert. Det gis normalt ikke tilskudd til våningshus/bolighus.

Aktuelle tiltak kan være:

- Inngjerding av gammel kulturmark/innmarksbeiter der det tilrettelegges for beitedyr.
- Rydding av gjengrodde jordbruksarealer og tilgrensende arealer.
- Restaurering/istandsetting av setermiljøer.
- Fjerning av gamle gjerder, piggtråd mm. (enkelttiltak og fellestiltak).
- Tiltak som hindrer gjengroing av gammel kulturmark. Særlig i seterområdene.
- Gamle bygninger som er en naturlig del av et tun.
- Bevaringsverdige vognskjul, smier, bakstehus, løer osv. kan omsøkes. Bygninger som skal benyttes i næringssammenheng prioriteres.
- Vedlikehold, istandsetting, bevaring og planlagt bruk av kulturminner og kulturmiljøer.
- Skjøtsel av vegetasjon på og omkring kulturminner og kulturmiljøer.

Friluftsliv

Det kan gis tilskudd til tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet, og som holder verdifulle arealer åpne. Tilskudd kan gis for å bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet og øke muligheten for rekreasjon og friluftsliv i jordbrukets kulturlandskap.

Aktuelle tiltak kan være:

- Tiltak for å bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet og øke muligheten for rekreasjon og friluftsliv i jordbrukets kulturlandskap.
- Re-etablering, utbedring, rydding og vedlikehold av historiske stier og turveier i jordbruksområder. Tilhørende informasjonsskilt.
- Tilrettelegging av stier, gjerding, gjerdeklyv, grunder o.l.

Prioriteringer innenfor kulturlandskapstiltak

1. Landskapstiltak; Gjengroingstiltak – biologisk mangfold
2. Friluftsliv; ferdselstiltak tilknyttet jordbruksområder
3. Bygningstiltak; verneverdige og andre bygninger tilknyttet jordbruket

3. Planleggings- og tilretteleggingsprosjekter

Mål

- Målet er å støtte prosjekter som leder frem til planer for konkrete tiltak for ivaretagelse av natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet, samt til tiltak som bidrar til å hindre eller redusere forurensning fra jordbruket.
- Kommunen ønsker å støtte utredning av helhetlige løsninger som fremmer samarbeid og næringsutvikling.
- Det stilles krav om organisering av prosjektet og at det årlig utarbeides rapport om framdriften av prosjektet.

Tiltak

Alle tiltak som fører til lokalt engasjement og utvikling av miljøet i et avgrenset geografisk jordbruksområde.

- Støtte til informasjonsmøter, foredragsholder, organisering og planlegging.

Prioritering

Fellestiltak fremfor enkelttiltak.

Retningslinjer for søknadsbehandling

Søknadsfrist

Søknadsfrist er 1. april. Søknadsfristen annonseres på kommunens hjemmeside og via andre relevante kanaler. Ved gjenstående ramme blir det annonsert ny frist 1. september. Søknader som er mottatt før fristen 1. april vil bli prioritert.

Hvem kan søke

Den som eier eller leier en landbrukseiendom der det foregår tilskudsberettiget jordbruksproduksjon, kan søke tilskudd. Den som leier må ha godkjenning fra eier. Privatpersoner og foretak kan søke om tilskudd.

Søknaden

Det skal benyttes elektronisk søknadsportal via Altinn. Søk på: www.altinn.no, *Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket*.

Vedlegg til søknaden:

- Kart
- Kostnadsoverslag
- Finansieringsplan
- Fotografier/tegninger
- Gjødslingsplan og/eller plantevernjournal
- Skriftlige grunneiertillatelser ved tiltak på annenmanns grunn

Alle søknader vedrørende tilskudd til verneverdige bygninger skal ha med uttalelse fra kulturvernmyndighet.

Tilskuddssats

- Det enkelte prosjekt kan gis tilskudd med inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag. For særskilte tiltak for å ivareta biologisk mangfold ytes inntil 100 % tilskudd av godkjent kostnadsoverslag.
- Planleggings- og tilretteleggingsprosjekt kan støttes med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag.
- Kommunen kan redusere tilskuddssatsene for at mange gode søknader kan få tilskudd.
- Fjerning av gamle gjerder, piggtråd m.m. kan støttes med inntil kr.10,- pr. meter. Inntil kr 10 000 per foretak per år (kart må vedlegges).
- Godkjente satser for egeninnsats:
 - Eget arbeid kr 450,- per time.
 - Eget arbeid med egne maskiner/traktorer: kr 900,- per time (person og maskin).
 - Oppsetting av skigard eller tilsvarende. Kr 75 per løpemeter (formål beitedyr).
 - Oppsetting av permanent trådgjerde, kr 30 per løpemeter (formål beitedyr).
 - Fjerning av piggtrådgjerder/gamle nettinggjerder, kr 10 per meter. Inntil kr 10 000 per foretak per år (kart må vedlegges).
 - Ved oppryddingstiltak skal kvittering på levert avfall på godkjent mottak vedlegges.
 - Kjøreutgifter dekkes kun ved transport av nødvendig materiell. Statens gjeldende satser per km skal benyttes.

Søknadsbehandling

- Søknadene behandles av kommunen.
- Eventuell klagebehandling håndteres av Statsforvalteren i Innlandet. Klagen sendes via kommunen.

- Ved tiltak som berører kulturminner vil saken bli sendt på høring til regional kulturminnemyndighet.
- Ved tiltak som berører areal med en spesiell miljøstatus skal det sendes på høring til regional/lokal miljømyndighet.

Utbetaling av tilskudd

- Tilskudd utbetales etter skriftlig anmodning fra søker.
- Dokumentasjon på utført arbeid må vedlegges.
- Delutbetaling kan foretas med prosentvis tilskuddsandel ut fra hvor stor del som er utført av tiltaket.
- Kommunen kan utbetale inntil 75 % av tilskuddet etter hvert som tiltakshaver har dokumentert utgifter til godkjente tiltak.
- De siste 25 % av tilskuddet holdes tilbake inntil arbeidet er fullført og sluttregnskapet er godkjent.

Krav til sluttrapport

- Sluttrapport må inneholde en beskrivelse av tiltaket og hvordan det er gjennomført, samt beskrivelse av gjennomførte tiltak og opplyse om eventuelle avvik fra søknad og vedtak som ble gjort.
- Det skal føres regnskap med oversikt over alle utgifter, egen og leid arbeidsinnsats, ekstern finansiering og dugnadstimer. Timelister må føres fortløpende og fremlegges ved anmodning om utbetaling. Regnskap med regnskapssammendrag og kopi av bilag, samt sluttrapport leveres kommunen ved anmodning om sluttutbetaling. Regnskap skal føres slik at det er enkelt å sammenligne det med kostnadsoverslaget i søknaden.
- Avvik i forhold til godkjent plan må avklares med kommunen på forhånd/underveis i prosjektet. Dersom det ikke er innhentet godkjenning på forhånd kan det medføre at tilskuddet blir avkortet eller inndratt.
- Andre krav til rapportering kan gis i vedtaksbrevet.

Kontroll

Kommunen er ansvarlig for at det gjennomføres tilstrekkelige kontrolltiltak for å sikre at tilskuddet brukes i tråd med forutsetningene. Søker av tilskudd plikter å gi alle opplysninger som forvaltningen finner nødvendig.

Arbeidsfrist

Arbeidsfrist framgår av vedtaket, og er normalt 3 år. Arbeidsfristen kan forlenges med inntil 2 år etter søknad, dersom tiltaket er påbegynt, men ikke ferdig. Gjennomføringsfristen kan uansett ikke gå ut over 5 år fra tilskuddet ble innvilget.

Vilkår

Vilkår framgår av vedtaket i den enkelte saken.

Tilskuddsmottaker er selv ansvarlig for å innhente samtykke etter de lover og forskrifter som tiltaket faller inn under.